

JUSTIN, DIALOG S TRIFONEM

61.1. Uvedu vám, řekl jsem, další svědectví z Písma,¹ milování, že jako počátek (Gn 1,1; Př 8,22) před veškerým stvořením (Kol 1,15) zplodil (Př 8,25) Bůh ze sebe² jakousi rozumovou mohutnost,³ kterou Duch svatý nazývá Slávou Páně (Iz 40,5) a někdy Synem, Moudrostí (Př 8,1), Andělem, Bohem, Pánem a Slovem, jindy si (ona mohutnost) sama říká Velitel (Joz 5,14.15), když se objevila v lidské podobě Jozuovi, synu Núnovu. Může totiž být nazvána všemi (jmény), protože slouží Otcovu záměru a je zplozena z Otcovy vůle.⁴ 2. Ale není to totéž, co vidíme, že se děje v nás? Když vyřkneme nějaké slovo, plodíme slovo a vyřkneme jej, aniž bychom o něco ochudili ono slovo, které je v nás. A podobně hledíme na oheň, který se stává jiným (plamenem), aniž se umenšuje (plamen), od něhož se (ten druhý) zapaluje, nýbrž zůstává tímtež a to, co od něj bylo zapáleno, je tímtež,⁵ aniž by se umenšil (plamen), od něhož byl zapálen (jiný plamen).

¹ Justin představí Židům svůj výklad, že ten, kdo se zjevil Abrahámovi, nebyl všemohoucí a neuchopitelný Bůh, ale jeho Logos. Všechna jména, která Justin užívá, jsou přejata z Písma svatého, ze situací, kde Bůh jedná s člověkem. Hovoříme o tzv. logofanii, neboť Bůh se vždy zjevuje skrze Logos. Justin svými příklady odkazuje na Starý zákon, aby vysvětlil Židům, že křesťanský Bůh je tentýž Bůh, který se zjevuje v jejich Písmech.

² Ἐξ ἑαυτοῦ (ex autú), také mimo sebe.

³ Logos či rozumová mohutnost (δύναμις λογική, dýnamis logiké) je zplozen z Otcovy vůle a slouží Otcovi. Zplození dává Logu ontologický základ, jímž je posláni ke službě. Logos není zprostředkovatelem či darem Otce z nějakého neurčitěho důvodu, ale právě proto, že je Synem.

⁴ Ἀπὸ τοῦ πατρὸς (apó tú patrós), „z Otce“. Jedná o přesný výraz týkající se počátku, původu či pramene existence. V kontextu tehdejšího filosofického poznání je potřeba se vyjadřovat velmi precizně, i když se může zdát, že jde o slovíčkaření. Velmi přesní ve vyjadřování jsou i gnostici, platonici a další reprezentanti rozličných filosofických proudů. Jako v každém jazyce i v řečtině může mít každá předložka více významů. Předložka ἀπό (apó) naznačuje soupodstatnost mezi pramenem a tím, co z něj vychází, ale také imanenci.

Justin říká, že Syn je zplozen vůlí ἀπὸ τοῦ πατρὸς, „z Otce“, kdežto Arius bude tvrdit ἔξ θεοῦ (ex theú), „z Boha“, což platí i pro Justina. Ariovo vyjádření není a priori heretické, ale není rovněž přesné. Arius totiž nikdy neřekne ἔξ θεοῦ αὐτοῦ (ex theú autú), „z téhož Boha“, nýbrž razí tezi ἔξ θεοῦ ἔξ οὐκ ὄντων (ex theú ex uk on-ton), „z toho, co není z Boha“. Soupodstatnost je lépe formulována Justinovým vyjádřením, že Logos je zplozen (Otcovou) vůlí z Otce.

Zde je na místě vysvětlit, proč je tak důležitý volitivní prvek, který později Arius oddělil od prvku rozumového. Mluvíme o tzv. psychologickém modelu. Bůh komunikuje se světem skrze rozum, proto musí zplodit myšlenku, jež mu slouží jako zprostředkovatel. Existují tedy tři prvky tohoto vztahu: Bůh, Logos a kosmos (stvoření). Kosmos je rozumový a uspořádaný. Bůh v určitém momentu začne toto stvoření (včetně člověka) myslet. Bůh je naprosto nedeterminovaný, neuchopitelný, atd., ale konkretizuje se v svém myšlení, plodí Logos, skrze nějž uskutečňuje stvoření. Zde vidíme dva důležité rozměry: rozumový a volitivní. Tyto dva momenty se kryjí, ale pro snazší pochopení je rozdělíme. Zplozený Logos je Boží myšlenka, plod Božího myšlení (rozumový moment), ale je také Bohem chtěný (volitivní moment). Tyto dva aspekty zakládají božské synovství Logu. Rozumový rozměr zakládá božství Logu, protože vychází z Otce, z počátku, z něž přijme i svou božskou podstatu, a proto můžeme říci, že je soupodstatný s Otcem. Rozměr volitivní uděluje Logu osobní bytí, osobu, Logos je tedy někdo jiný vzhledem k tomu, kdo jej zplodil. Jakožto myšlenka, která vychází z Boha, je Bůh, zatímco jako chtěný, je Syn.

Tímto způsobem uvažují prakticky všichni autoři před Prvním nicejským koncilem.

⁵ Αὐτὸ ὄν (autó ón), „je tímtež“, nechtějí přijmout Židé. Justin hovoří o Logu, který je zplozen vůlí Otce a pedagogicky přidává dva příklady, slovo a oheň. Slovem se snaží vysvětlit vztah mezi Bohem a stvořením, jež je uchopitelné a rozumově poznatelné, a snaží se poukázat na nehmotné zplození slova. Příklad slova neslouží k pochopení rozdílnosti. Také rabíni připouštějí, že Bůh užívá slova jako neosobní mocnosti ke tvoření. Toto slovo

128.1. Už bylo mnohokrát prokázáno tím, co bylo řečeno, že Kristus, který byl Pán, který byl Boží Syn-Bůh, který se ukázal v moci nejdříve jako člověk a anděl, ve slávě ohně, jako například v keři (Ex 3,2), se ukázal také během soudu vykonaném nad Sodomou. Prozkoumal jsem znovu vše, co jsem už dříve napsal (o věcech) z Exodu, tedy (o tom,) co se týká vidění (hořícího) keře či udělení jména Jozuovi (Num 13,16), a dodal jsem: 2. Nemyslete si, vy ostatní, že když o tom opakovaně hovořím, přeháním. (Konám to) však proto, že vím, že také jiní chtějí hlásat tyto věci a že tvrdí, že moc, která byla Otcem veškerenstva zjevena Mojžíšovi, Abrahamovi a Jákobovi se nazývá andělem, když vychází (v ústřety) lidem, neboť skrze toto setkání Otec ohlašuje lidem to, (co chce). Nebo je (ona mohutnost) nazvána slávou, neboť se někdy zjevuje během nepochopitelného vidění. Anebo je nazvána mužem či člověkem, neboť se zjevuje ve formě člověka, jak to chce Otec. A jindy se nazývá Slovem, neboť přináší lidem poselství od Otce.⁶

3. Oni ale tvrdí, že ona Otcova moc je od něj neoddělitelná a nedělitelná, že je přesně na způsob slunečního světla na zemi, které je neoddělitelné a nedělitelné od slunce na nebi. A když (slunce) zapadá, mizí také světlo. Tvrdí, že stejně tak, když Otec chce, nechá vyjít svou moc, a když chce, přitáhne si ji opět k sobě.⁷ A učí, že takto (Otec) tvoří i anděly.

4. Je ale prokázáno, že existují andělé a že existují stále a nerozptylují se do toho, z čeho vznikli. A že se ona moc, kterou prorocké slovo nazývá, jak bylo mnohými prokázáno, také Bohem a andělem, číselně neodlišuje pouze co do názvu, jako světlo od slunce, nýbrž že se jedná i o cosi číselně odlišného,⁸ jsem také v rychlosti prozkoumal, když jsem už dříve pravil, že ona moc je plozena Otcem jeho mocí a vůlí, ne ovšem tím způsobem, že by mu bylo něco odebráno, jako by byla od Otce oddělena podstata,⁹ jak je tomu u všech ostatních věcí, které odloučené a oddělené už nejsou tím, čím byly před oddělením. A díky (dříve zmiňovanému)

se pak ale k Němu vrací. Proto Justin přidává další příklad, oheň, aby poukázal na nehmotnost plození, které nijak neumenšuje svůj pramen či původ. Otec plodí Syna, který svým narozením neztratí jeho podstatu, je tímž (αὐτὸ ὄν), ale zároveň je někdo jiný. Tento zplozený Logos, myšlený a chtěný Otcem, koná v lidských dějinách, v dějinách Nového zákona.

⁶ I mnozí Židé sdílí to, co Justin hlásá, že totiž Logos se nazývá různými jmény podle toho, v jakém je zrovna vztahu k lidem a co jím komunikuje.

⁷ Zde se Justin od židovských rabínů odlišuje. Podle nich totiž Logos splní svůj úkol a vrací se k Otcovi. Zdá se, že se jedná o jistou formu dynamického monarchianismu (Marcel z Ancyry) přisouzenou také Židům. Obraz slunce a paprsku, užitý Hippolytem či Tertullianem, Justin odmítá, stejně jako později Hilarius z Poitiers, protože je nedostačující pro pochopení odlišnosti Logu a Otce. Justin použil příklad ohně, jež užije také koncil v Niceji (světlo ze světla).

⁸ Takovou odlišnost Židé nepřijímají. Spojením plození s Otcovou vůlí se nevyjadřuje pouze Otcova vůle zplodit Syna, ale také věčné externí vyjádření Otcovy vůle. Důvodem Synova bytí je tedy zosobnění Otcovy vůle, on je Otcova vůle, která chce zachránit člověka, a proto se nemůže nikdy ztratit.

⁹ Οὐσία (usia).

příkladu vidíme, že jiné ohně, které jsou odděleny, přijaly (plamen) od ohně; a o nic se nezmění onen oheň, z něhož se mohou zapálit mnohé další (ohně), ale zůstane stále tentýž.

přeložil P. František Staněk